

**НОТАРІАЛЬНА
ПАЛАТА УКРАЇНИ**

Розширення повноважень нотаріусів щодо врегулювання окремих правових питань у позасудовому порядку

**Володимир Марченко
Президент Нотаріальної палати України**

Розширення можливостей для позасудового врегулювання правових питань – загальна світова тенденція.

Набагато гострішим вказане питання є в Україні, що зумовлено повномасштабною військовою агресією рф. Наслідком злочинних дій агресора є численні людські жертви, а також масоване знищення та пошкодження майна. У окремих випадках мова йде про тотальне знищення цілих населених пунктів. Такі терористичні дії загарбника серед іншого створюють **велику кількість юридичних питань, вирішення яких покладає додатковий тягар на судову систему, яка і так є вкрай переобтяженою.**

Альтернативне врегулювання окремих категорій справ надасть додаткові можливості суду для вирішення спорів та інших питань, які не можуть бути врегульовані у інший спосіб.

Існує нагальна потреба у пришвидшеному розширенні можливостей для позасудового врегулювання тих правових питань, які можуть бути вирішені без залучення суду.

Одним із правових інститутів, який найбільше відповідає поставленій меті, є **нотаріат.**

Міжнародний союз нотаріату (до якого належить й український нотаріат) за результатами симпозиуму, проведеного у листопаді 2023 року на тему позасудового врегулювання, розробив **Рекомендації «Щодо можливості передачі або розподілу компетенцій між суддею та нотаріусом у безспірних справах»**.

У Рекомендаціях зазначено: роль судді у неконфліктних справах або за відсутності спору полягає у забезпеченні вільної та усвідомленої згоди сторін або у перевірці законності, а часто і збалансованості угоди. Хоча суддя є абсолютно легітимним у цій ролі, відсутність будь-якого спору, що підлягає вирішенню, приводить нас до висновку, що він не єдиний, хто має таку легітимність як орган державної влади: вона також лежить в основі діяльності нотаріуса. Такий підхід відкриває шлях до можливої передачі або розподілу повноважень у різних сферах.

У Рекомендаціях МСЛ зроблений висновок: **нотаріат є найбільш придатним правовим інститутом для того, щоб виступати альтернативою судді у безспірних справах.**

Пропозиція щодо передання нотаріусам повноважень, які раніше здійснювалися виключно суддею, є виправданою з огляду на те, що нотаріус:

- є висококваліфікованим фахівцем у галузі права;
- є представником держави, який призначається і є підконтрольним державі;
- надає автентичності правочинам і договорам, що закріплюється у документах, які він оформлює;
- є носієм публічної влади.

Нотаріус:

- виконує свої обов'язки неупереджено та незалежно;
- несе відповідальність за юридичну ефективність своїх дій;
- шляхом забезпечення правової визначеності сприяє належному здійсненню правосуддя та підтриманню суспільного спокою.

Близькість професій нотаріуса та судді (з точки зору їх статусу, підготовки, етики, дисципліни тощо) закріплена Європейським судом з прав людини, який у рішенні у справі «Ана Іоніта проти Румунії» від 21 березня 2017 року *визначив нотаріусів «мировими суддями».*

Рекомендації МСЛН: за відсутності спорів окремі правові питання, що підлягають вирішенню, можуть бути **предметом передачі або розподілу повноважень між суддею та нотаріусом, або співпраці між ними.**

До таких питань, зокрема, належать наступні.

У сфері сімейного права:

- 1) розлучення або юридичне роздільне проживання подружжя за взаємною згодою, де це можливо лише за відсутності неповнолітніх дітей;
- 2) зміна режиму спільної сумісної власності подружжя;
- 3) укладення шлюбу;
- 4) укладення, реєстрація та розірвання партнерств;
- 5) неконфліктні провадження, пов'язані з управлінням спільним майном, коли один з подружжя є недієздатним;

Щодо усиновлення:

- 1) отримання згоди на усиновлення;
- 2) усиновлення повнолітніх осіб;
- 3) визнання батьківства;
- 4) отримання згоди на застосування допоміжних репродуктивних технологій та, у відповідних випадках, сурогатного материнства.

Щодо інших питань:

- 1) виправлення суто технічних помилок у записах актів цивільного стану;
- 2) мирові угоди про сплату аліментів та зміни до них;
- 3) приведення до присяги, отримання свідчень, письмових доказів;
- 4) участь у позасудовому врегулюванні спорів/проведення медіації/примирення;

У Рекомендаціях МСЛН передбачено досить широке коло питань, які можуть вирішуватись нотаріусами. Реалізація окремих з них, зокрема проведення нотаріусами медіації, вже передбачена чинним законодавством України, інші підлягають опрацюванню і є предметом новелізації.

НОТАРІАЛЬНА ПАЛАТА УКРАЇНИ

Однією із нових сфер нотаріальної діяльності може бути запровадження **можливості позасудового встановлення нотаріусом фактів, що мають юридичне значення.**

Вказана дія може вчинятись за умови відсутності сумнівів у відповідних фактах.

Існує багато ситуацій, коли суто через технічні, механічні помилки та «людський фактор» громадяни змушені звертатись до суду за встановленням фактів родинних стосунків.

В нотаріальній практиці таке ускладнення найчастіше трапляється під час оформлення спадщини, коли особа, яка є спадкоємцем за законом, не зможе реалізувати своє право на спадщину, без підтвердження факту родинних зав'язків із спадкодавцем.

Водночас реальний обсяг проблеми є значно ширшим і виходить далеко за межі вчинення нотаріальних дій: оформлення пенсій, соціальних виплат, віз та різних документів для використання за кордоном.

Особлива гострота проблеми проявляється за наслідком повномасштабної агресії російської федерації.

Варто також наголосити, що оскільки нотаріат є правовим інститутом безспірної юрисдикції, позасудове встановлення нотаріусом фактів родинних відносин можливе виключно у випадках наявності підтвердження безспірності відповідних фактів.

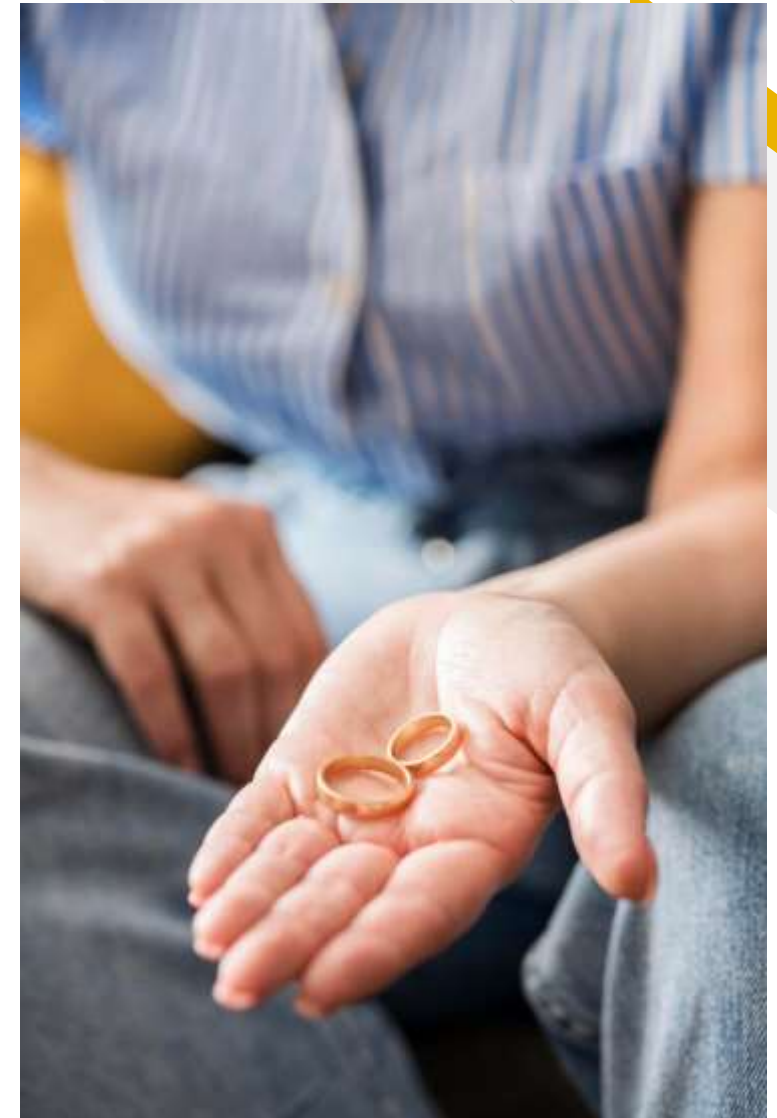
Таким чином мова йде про **формальне засвідчення відповідного факту у позасудовому порядку.**

В контексті встановлення фактів, що має юридичне значення, пропонується надати можливість нотаріусами **здійснювати реєстрацію та розірвання шлюбів.**

Зокрема, у процесі реєстрації шлюбу нотаріус може надавати повну правову консультацію з питань, що стосуються майнових прав подружжя, правового режиму спільного майна, договорів подружжя. А у разі розірвання шлюбу – може здійснити його реєстрацію (за відсутності спору у сторін та наявності дітей).

Зазначена вище пропозиція зокрема обґрунтовується позитивним досвідом застосування вказаного правового механізму в інших країнах.

Переваги пропонованих нововведень:

- можливість надання повноцінної правової консультації щодо сутності шлюбу як правового інституту, режиму спільної сумісної власності подружжя, можливості укласти шлюбний договір, обставин, які перешкоджають укладенню шлюбу;
- зменшення навантаження на РАЦС і скорочення видатків з державного бюджету на їх утримання;
- індивідуальний підхід до молодят – зможуть самостійно обрати особу, яка проведе церемонію, не чекаючи в черзі.

Такий підхід, зокрема, передбачений в Естонії (статті 29 та 20 [Закону](#) «Про нотаріат»), Іспанії (статті 51, 52 та 54 [Закону](#) «Про нотаріат»), Румунії (тільки розірвання шлюбу, ст. 137 [Закону](#) «Про нотаріат і нотаріальну діяльність»), Франції (лише розірвання шлюбу, ст. 229 [Цивільного кодексу](#)), Латвії (тільки розірвання шлюбу, розділи 30–32 [Закону](#) «Про нотаріат»).

- Вказані висновки також стосуються інших правових ситуацій, які потребують офіційного визнання(встановлення родинних стосунків, реєстрація народження, прийняття спадщини тощо).
- Таким чином, **закріплення повноважень нотаріусів щодо встановлення фактів, що мають юридичне значення сприятиме зменшенню судових справ з цього питання у ситуаціях, коли немає спору між сторонами.**
- Запропоновані пропозиції дозволять одночасно із розірванням шлюбу вирішити такі супутні юридичні питання, як надання правових консультацій, оформлення договору про поділ майна тощо.

- Також важливою видається пропозиція щодо **можливості нотаріального забезпечення доказів у випадках, якщо відповідні засоби доказування можуть бути втрачені.**
- Зокрема, пропонується доповнити Закон України «Про нотаріат» положеннями, згідно з якими нотаріус забезпечує докази за заявою заінтересованих осіб, якщо є підстави припускати, що засіб доказування може бути втрачений, або збирання чи подання відповідних доказів стане згодом неможливим у судах або адміністративних органах.
- Такі пропозиції загалом підтримуються у юридичній літературі, а також є поширеною практикою в інших державах.
- Нотаріальні дії із забезпечення доказів полягають у тому, що нотаріус за заявою зацікавлених осіб забезпечує докази, необхідні для ведення справ у судах або в інших органах державної влади, якщо є підстави вважати, що подання доказів може стати неможливим або ускладненим. При цьому, нотаріус забезпечує докази допитом свідків, призначенням експертизи, оглядом письмових і речових доказів.

Істотним видається також
**розширення практики здійснення
нотаріусами функцій медіаторів,**
адже саме врегулювання сімейних
правовідносин і похідних
майнових правовідносин,
враховуючи світовий досвід, є
однією із найбільш поширених
сфер застосування медіації
нотаріусами.

НОТАРІАЛЬНА
ПАЛАТА УКРАЇНИ

Реалізація вказаних
пропозицій, зокрема
наведених Рекомендацій
МСЛН, сприятиме
альтернативному вирішенню
актуальних питань, які
виникають в українському
суспільному житті.

